

ACTIEF BURGERSCHAP

1. Domeinen

We gaan uit van drie domeinen die de essentie van burgerschapsvorming duidelijk naar voren brengen:

- * Democratie
- * Participatie
- * Identiteit

1.1. Democratie

Democratie is niet alleen een politiek systeem om tot een evenwichtige machtsverdeling te komen, maar ook een fundamentele houding met daaruit voortvloeiende gedragingen van een persoon. Het functioneren van een democratie hangt in sterke mate samen met het democratische gedrag van de burgers die er deel van uitmaken.

In het onderwijs is het aanleren van een democratische houding een belangrijk aspect.

Het ontwikkelen van die houding wordt bereikt door continuïteit, herhaling en impliciete en expliciete beïnvloeding. Het opdoen van ervaringen is daarbij uitermate belangrijk. Die ervaringen kunnen zowel binnen als buiten de school plaatsvinden. In een democratie is het belangrijk dat burgers zich betrokken voelen bij de samenleving (op welk niveau dan ook) maar zich ook in kunnen leven in de positie van een ander. Daarvoor moeten mensen ook over een aantal vaardigheden beschikken die voor een belangrijk deel sociaalcommunicatief zijn. Democratie gaat ook over keuzes maken. Deze vaardigheid vereist kennis, een kritische onderzoekende houding, het beoordelen van informatie, inzicht in consequenties van keuzen en besef van de eigen opvattingen.

1.2. Participatie

Meedoen aan een samenleving kan zich op verschillende niveaus afspelen; klas, school, vereniging, buurt, regio etc. Het kan zich ook richten op verschillende aspecten; economisch, sociaal-cultureel en politiek. Het gaat altijd om het willen participeren. Voor de meeste kinderen geldt dat zij graag mee willen doen, meedoen in sociale verbanden, meedenken over oplossingen en meebeslissen over zaken die hen aangaan.

Om te kunnen participeren moet men inzicht en vertrouwen hebben in eigen kunnen. Het heeft alles te maken met betrokkenheid en verantwoordelijkheid. Daarbij moet men een voldoende positief zelfbeeld hebben om intenties om te kunnen zetten in gedrag.

1.3. Identiteit

Er is een constante wisselwerking tussen de identiteit van een persoon en de (sociale) omgeving.

De identiteit van een leerling wordt gevormd in de relatie met anderen. Daarbij is het nodig dat personen sociaalcommunicatief vaardig zijn om opvattingen bespreekbaar te maken en deel te kunnen nemen aan gesprekken discussies en debatten over aspecten van de eigen identiteit.

Een leerling zal een balans moeten vinden tussen enerzijds zelfrealisatie, het leven volgens eigen waarden en normen, en anderzijds de grenzen en beïnvloeding van de omgeving. Dit brengt onzekerheid met zich mee over de eigen opvattingen en gemaakte keuzes. Jongeren moeten leren om te gaan met deze onzekerheden door flexibel en kritisch te zijn en te leren terug te vallen op een eigen morele basis en gevoel van eigenwaarde

2. Leerlijnen

Wil een leerling een voor de pluriforme democratische samenleving gewenste rol vervullen, dan dient deze leerling te beschikken over kennis en inzicht, uiteenlopende vaardigheden en de bereidheid om bepaald gedrag te vertonen.

De school is voor een deel verantwoordelijk voor de vorming van de leerlingen. Er zijn vele andere socialiserende factoren, zoals het gezin, de media, de straat, sociale verbanden zoals verenigingen, studie en werk. Dat pleit ervoor om verbindingen te zoeken met leerervaringen die buiten het domein van de school worden opgedaan. Een school kan buitenschoolse leerervaringen gebruiken binnen de school en kan ook haar invloed uitoefenen op het leren buiten de school.

De inhouden van actief burgerschap vragen dus ook om een ordening die rekening houdt met de ontwikkeling van leerlingen en de ervaringen die ze hebben opgedaan en aan de (kern)doelen die voor het onderwijs gelden. Het onderstaande model komt aan die eisen tegemoet.

De onderwijsinhouden in het schema zijn onderverdeeld in kennis, vaardigheden en houdingen. De ervaringen zijn onderverdeeld in binnen- en buitenschools. We hebben in het schema verder een verdeling in onderbouw, middenbouw en bovenbouw toegepast.

Links in het schema staan de voorwaarden die nodig zijn om een bepaalde gedragingen te tonen; weten, kunnen en willen (in kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen). Rechts zijn ervaringen opgenomen die leerlingen opdoen in en buiten de school.

In dit schema wordt de opbouw zichtbaar en ontstaat een doorlopende leerlijn.

Actief burgerschap: invulling OBS De Lytse Terp

DEMOCRATIE		Bovenbouw groep	
<i>Kennis en inzicht:</i>	Wat/Hoe	Meth;	
*democratie *republiek; ontstaansgeschiedenis Nld als republiek *Europese gemeenschap, Verenigde Naties *wetten *politieke partijen *machtsmisbruik, onderdrukking, recht en onrecht *rechtspraak *kinderrechten	*actualiteit; verkiezingen, stemmen in de klas *Wijzer door de tijd *Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd * Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd, de actualiteit * *verkiezingen, actualiteit, Wijzer door de tijd *actualiteit; Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd en internet, schooltv weekjournaal. * Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd * Actualiteit	Gesch. AK	
<i>vaardigheden</i>			
*kritische vragen kunnen stellen bij maatschappelijke ontwikkelingen *informatie beoordelen *eigen standpunt toelichten en verdedigen in discussie *voor- en nadelen democratie, republiek en monarchie beargumenteren	*kringgesprek, klassengesprek, leergesprek, *Taal op Maat, internet, krantenartikelen * Kring- klassengesprek, GVO lessen *argumenteren a.h.v. lesstof Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd actualiteit	AK Gesch Taalm.	
<i>houdingen</i>			
*gelijke behandeling etnische groepen *solidariteit	*kringgesprek, klassengesprek, leergesprek, Wijzer door de wereld. * Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd, internet,	AK Gesch	

*vertrouwen en instituties en instellingen *kritische houding ten aanzien van maatschappelijke kwesties	krantenartikelen * actualiteit * Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd, actualiteit	
<i>binnenschools</i>		
*klassenvertegenwoordiger of leerlingenraad * 4-en 5 mei *schoolkrant(redactie)	* doc. klaar. Start met ingang van schooljaar 2008-2009 *participatie(gemeentelijke viering) jaarlijks in groep *deelname aan schoolkrant(redactie)	
<i>buitenschools</i>		
*lezen van de krant *bezoek oorlogsmonument *bezoek Verzetsmuseum *bespreken van maatschappelijke kwesties thuis	*deelname aan "krant in de klas"- project *deelname aan Dodenherdenking (Ver .van Dorpsbelangen) *excursie, Wijzer door de tijd	Gesch
PARTICIPATIE		
Kennis en inzicht		
*rollen in vergaderingen; voorzitter, secretaris, penningmeester *samenleving; regio, werelddelen *ongelijkheid en discriminatie	*kringgesprekken, klassengesprekken,leerlingenraad in voor bereiding * Wijzer door de tijd, actualiteit, projecten *actualiteit, Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd projecten	AK Gesch
<i>vaardigheden</i>		
*initiëren/organiseren van school/klassenactiviteit *invloed uitoefenen op besluitvorming met leerlingen uit meerdere groepen *eigen opvatting omzetten in activiteit	*eindejaarsactiviteit, bonte avond schoolreisjes, vrijdagmiddag programma. *aanschaffen van buitenspelmateriaal, inrichting van de klas, ideeëndoos *tijdens projecten, eindejaarsactiviteit, podia, goede doelen	
<i>houdingen</i>		
*verantwoordelijkheid buitenschools (buurt, milieu, stad) *betrokkenheid bij school	* deelnemen aan de Himmeldeij, aan de gemeentelijke Boomplantdag, de Roefeldag. (Stiens)inleveren van lege cartridges, verzamelen Glasafval, verzamelen oud papier. *aandacht voor zieke medeleerlingen/ouders, leerkrachten, groepsoverstijgende activiteiten, betrekken bij inrichting van de klas en de presentatiehoek,tutoren bij het lezen , het organiseren van activiteiten, assistentie verlenen bij activiteiten	
<i>binnenschools</i>		
*klassenvertegenwoordiger *deelname schoolkrant/ website *initiatief nemen tot of organiseren van actie ter ondersteuning van een goed doel. *aspect van leefbaarheid van de	* * doc. klaar. Start met ingang van schooljaar 2008-2009 * kopij en elke wee verslagje op de site * één keer in de tweejaar. (Lentemarkt) Bij vogelopvang- centrum de Fûgelhelling, de Ver. tegen zinloos geweld. * zorgdragen voor schoonhouden schoolterrein, toezicht hou-	

school aan de orde stellen *acties ter verbetering van de buurt/school *hulpmentor voor leerlingen uit lagere groep/klas	den op het gebruik van het schoolplein. * loten verkopen Jantje Beton. (aanschaf materialen) * tutor bij het duo-lezen, connectlezen, bij het begeleiden van groepjes. bijv. op de laatste schooldag	
<i>buitenschools</i>		
*verenigingsleven *meedoen aan incidentele acties in de buurt *lidmaatschap ideële organisatie	*stimuleren deelname sportclubs, contacten onderhouden we doen mee aan voetbal-handbal-en korfbalwedstrijden. we krijgen kaatsles van de plaatselijke vereniging. * we doen mee aan het Dorpsfeest, activiteiten van de Ver. van Dorpsbelangen. *tweejaarlijkse goede doelenactie, adoptiekind van Plan aandacht voor ideële organisatie b.v. via werkstukken, spreekbeurten, webkwesties, Kinderpostzegelactie en Jantje Beton.	
IDENTITEIT		
Kennis en inzicht		
*godsdienvrijheid *Vrede van Munster *hindoeïsme, humanisme *symboliek en rituelen *etnische groepen in de samenleving *vooordeel *jongerencultuur	*lessen GVO , Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd webkwesties, werkstukken, spreekbeurten, projecten * Wijzer door de tijd * Wijzer door de tijd, Wijzer door de tijd *bezoek musea, kerk(hof) lessen GVO * Wijzer door de wereld, projecten, spreekbeurten * lessen GVO, Wijzer door de wereld, actualiteit *klassengesprekken, actuele situaties. *media, projecten, schooltv-journaal, internet	AK Gesch
<i>vaardigheden</i>		
*herkennen symboliek in kunstuitingen *stereotypen herkennen *Omgaan met vrijheden en beperkingen *zelf onderscheid maken tussen goed en slecht en dit vergelijken met wat gangbaar is in de samenleving *herkennen van discriminatie *omgaan met uitsluiting	*lessen creatief, Wijzer door de tijd, cultuureducatie, Uurcultuur, projecten. * kring- en klassengesprekken **opstellen van school- en klassenregels, kringgesprekken. actua;iteit *kringgesprekken, bespreken van actualiteit * Wijzer door de tijd, Wijzer door de tijd, actualiteit, conflicten. * pestgedrag bespreken (pestprotocol hanteren)	AK
<i>houdingen</i>		
*waarderen van verschillen	*bespreken van verschillen tussen de kinderen, de diverse kwaliteiten van de lln. benoemen. (soc. emotionele ontw.)	
<i>binnenschools</i>		

<ul style="list-style-type: none"> *project over geestelijke stromingen *bijwonen religieus ritueel *viering 4 en 5 mei *Troonrede 	<ul style="list-style-type: none"> *HVO en godsdienstlessen; geschiedenislessen;projecten *bezoek kerk, moskee *deelname activiteiten van de ver. voor Dorpsbelangen, Speurtocht *actualiteit rondom troonrede volgen (Prinsjesdag) 	AK Gesch
<i>buitenschools</i>		
<ul style="list-style-type: none"> *zelf deelnemen aan religieuze of identiteits-gebonden groep *met begeleider bezoeken culturele of sportevenementen *verbinden met een groep in de omgeving 	<ul style="list-style-type: none"> *Bespreken van ervaringen van kinderen m.b.t deelname aan religieuze/identiteitsgebonden groep. *bezoeken schoolvoorstelling, uurcultuur, deelname aan diverse sportevenementen en/of toernooien * 	

DEMOCRATIE		Middenbouw	
<i>Kennis en inzicht:</i>	Wat/Hoe		Meth;
*monarchie en dictatuur en democratie *gemeentebestuur en landsbestuur	* actualiteit/verkiezingen * Wijzer door de wereld, Wijzer door de tijd (5/6)		AK Gesch
<i>vaardigheden</i>			
*afspraken nakomen en in groep oplossingen vinden bij conflicten;problemen *eigen standpunt bepalen en bijstellen *omgaan met kritiek	*bespreken/hanteren afspraken, kinderen leren conflicten zelf op te lossen, bespreken van problemen, kinderen mogelijkheid bieden tot het aankarten van ervaren problemen (sociaal emotionele kringgesprekken, het Pestprotocol. *kringgesprekken, klassengesprekken *bespreken van kritiek, werk en gedrag. (sociaal emotionele kringgesprekken)		
<i>houdingen</i>			
*gelijke behandeling jongens en meisjes *vreedzaamheid *anderen de gelegenheid geven zich te uiten *neerleggen bij meerderheidsbesluit in groep	*in omgang met elkaar geen onderscheid maken, afspraken en regels bespreken in het licht van onderscheid (kring-en klassengesprekken, projecten,actualiteit) *gespreksvormen in de groep hanteren, aandacht besteden aan het mogen en willen uiten (kring-en klassengesprekken) *groepasactiviteiten ontwikkelen met democratische besluitvorming (projecten, optredens, acties)		
<i>binnenschools</i>			
*in kring oplossingen aandragen voor problemen *in kring besluiten nemen over klassenaangelegenheden (festiviteiten, acties, optredens) *meisjes en jongens krijgen dezelfde kansen en taken *anti-pestaanpak	*bespreken van problemen/conflicten/activiteiten in kring; gericht op oplossing of aanpak. (soc. emotioneel) * kring- en klassengesprekken *in taakverdeling en schoolregels duidelijk zichtbaar *pestprotocol, omgang met elkaar op plein en in vrijere situaties.		
<i>buitenschools</i>			
*rolverdeling in teamsport *hiërarchie in vriendenclub *inspraak in gezinszaken *televisie	*gesprekken in de klas en n.a.v actualiteit bespreken van deze zaken. * sociaal emotioneel kringgesprek *bespreken van actuele nieuws in de groep * Nieuws uit de Natuur, Huisje Boompje Beestje		
PARTICIPATIE		Middenbouw	
<i>Kennis en inzicht</i>			
*rechten van het kind *samenleving; provincie, wijk, europa	*actualiteit, projecten * deelname aan het Dorpsfeest, activiteiten van de plaatselijke verenigingen, Wijzer door de wereld.		AK

<i>vaardigheden</i>		
*invloed uitoefenen op besluitvorming in eigen groep *inzicht in eigen capaciteiten *aandragen oplossingen *meedoen aan georganiseerde actie voor klas/school	* lln. mee laten beslissen over o.a. de klasseninrichting, zitplaats, samenstelling van groepjes * kring- en klassengesprekken, bespreken van het werk * kring- en klassengesprekken * geld inzamelen voor een goed doel. (of voor school of de groep)	
<i>houdingen</i>		
*verantwoordelijkheid voor groep/school *creativiteit *assertiviteit *bereidheid bijdrage te leveren aan kwaliteit omgeving (sociaal en fysiek)	*aandacht voor zieke medeleerlingen/ouders, leerkrachten, groepsoverstijgende activiteiten, betrekken bij inrichting van klas,presentatiehoek,, tutoeren bij het lezen. * versieren van klas, gang, presentatiehoek * je mening geven * rekening houden met elkaar, toezicht houden op het schoolplein en de omgeving. (o.a. opruimen)	
<i>binnenschools</i>		
*besluitvorming over klassenaangelegenheden *meedoen aan geldinzamelactie voor goed doel *wisselende taken/verantwoordelijkheden in klas school *actie om buurt netjes te houden *kaart sturen/bezoek brengen aan zieke leerling	* kring- en klassengesprekken * Floralia *klassendienst (hulpje van de dag, jaartaken) *project Himmelwike * het opruimen van afval op en rondom het schoolplein . *aandacht/kaartje voor zieke medeleerling maar ook aandacht voor ziekte/overlijden/geboorte van familieleden van kinderen (team voorbeeldfunctie hierin)	
<i>buitenschools</i>		
*Verenigingsleven *structureel uitvoeren van kleine taken thuis *incidenteel helpen van familielid/buren *zakgeld	*aandacht voor act. van verenigingen in de drie dorpen voetbal- kaatsvereniging, Ver. voor dorpsbelangen, Dorpsfeest. *bespreken van verantwoordelijkheid voor taken thuis (kring-klassengesprekken) *uitdragen van belang van deze hulp, voorbeeld laten zien in schoolomgeving (bijv. hulp omwonenden)	
IDENTITEIT	middenbouw	
Kennis en inzicht		
*christendom, islam, reïncarnatie *nationaliteit *verschillende gezinssituaties en leefvormen *persoonlijke held, idool	*actualiteit, projecten *Huisje Boompje Beestje * Wijzer door de tijd, Wijzer door de wereld. *kring/klassengesprekken o.a. n.a.v diverse levenssituaties/ vormen van de lln. *werkstukken, spreekbeurten, gesprekken (5/6)	AK Gesch
<i>vaardigheden</i>		
*inzichten in eigen mogelijkheden	*kring- en klassengesprekken * kring- en klassengesprekken	

<ul style="list-style-type: none"> *inzicht in verschillen tussen mensen *verplaatsen in de ander/perspectiefwisseling *rekening houden met opvattingen van anderen *herkennen uitingen cultuur en religie in straatbeeld *herkennen discriminatie *zelf onderscheid maken tussen goed en slecht 	<ul style="list-style-type: none"> *helpen, troosten, steunen, adviseren, bespreken; team voorbeeldfunctie, bespreekt dit met kinderen (soc. emotioneel) * kring- en klassengesprekken * actualiteit, projecten, vieringen * actualiteit, projecten * kring- en klassengesprekken o.a. n.a.v. de actualiteit 	
<i>houdingen</i>		
<ul style="list-style-type: none"> *gelijkwaardigheid *zelfkennis *zelfwaardering *anderen willen betrekken 	<ul style="list-style-type: none"> *schoolregels. Iedereen hoort erbij!!! * Kringgesprekken. * zie boven! * kring- en klassengesprekken 	
<i>binnenschools</i>		
<ul style="list-style-type: none"> *gestructureerde groepsopdrachten met versch.kinderen *bezoek kerk *feesten met religieuze achtergrond vieren *bezoek bijzondere plekken in stad/regio *vieren Koninginnedag *leren over eigen woonomgeving (straatnamen b.v) *saamhorigheid in de klas/op de school ervaren 	<ul style="list-style-type: none"> *methodegebonden groepsopdrachten bij versch.vakgebieden, heterogene groepen bij verschillende activiteiten *project, geschiedenis(les), Kerstfeestviering *feestdagen aan de orde stellen, uitleggen, enkele vieren (Kerst, Pasen) We maken o.a. met Kerst een kerststal. *terpen, states, parken (stinzeplanten) *actualiteit *project over de dorpen, cultuureducatie. Deskundigen uitnodigen voor een gastles. *alle leerkrachten zijn <u>onze</u> leerkrachten, samen op het plein, samen zingen voor jarige, aandacht voor bijzondere gebeurtenissen bij mensen die bij de school betrokken zijn (kaartjes bij geboorte, overlijden, huwelijk) 	
<i>buitenschools</i>		
<ul style="list-style-type: none"> *vrienden in de buurt bewust kiezen *deelname aan identiteitsgebonden sociale structuren *kennis maken met geloofsovertuiging bij anderen thuis *identificeren met voorbeeldfiguur 	<ul style="list-style-type: none"> *bespreken in verschillende situaties n.a.v actualiteit in de klas 	

DEMOCRATIE		Onderbouw 1/2	
<i>Kennis en inzicht:</i>		Wat/Hoe	Meth;
*regels en afspraken		*in de groep hanteren van afspraken en regels, bespreken, centraal stellen, herhalen (klas-en gedragsregels)	
<i>vaardigheden</i>			
*meedoen aan gesprekken in de groep *afspraken nakomen die in de groep gemaakt zijn		*taalactiviteiten, kringactiviteiten, Schatkist, Veilig Lereren, Lezen, Taal in Beeld *consequent hanteren en onder aandacht brengen van regels en afspraken	Taal
<i>houdingen</i>			
*luisteren; afspraken nakomen		(zie boven)	
<i>binnenschools</i>			
*afspraken en regels maken *deelname in klassenkring *spelen en werken in gemengde groepjes		(zie boven) *werken in heterogene groepen, activiteiten waarbij onder-, midden-, en bovenbouwgroepen worden samengevoegd tot heterogene 'werkgroepjes'	
<i>buitenschools</i>			
*mate waarin democratische besluitvorming thuis plaatsvindt.		* kringgesprekken over 'thuis'	
PARTICIPATIE		Onderbouw	
<i>Kennis en inzicht</i>			
*samenleving; stad, land		*wereldoriëntatie, projecten, thema's	
<i>vaardigheden</i>			
*spreken en luisteren		*taalactiviteiten	taal
<i>houdingen</i>			
*betrokkenheid (bij groep)		*kaartje sturen aan zieke medeleerling. Geboortekaartjes beantwoorden, geboortecadeau maken voor nieuwe broertjes, zusjes,	
<i>binnenschools</i>			
*helpen opruimen/lokaal vege door jongens en meisjes		*weekhulpen, opruimtaken bespreken, verdelen, jaartaken	
<i>buitenschools</i>			
IDENTITEIT		Onderbouw	
<i>Kennis en inzicht</i>			
*mensen hebben overeenkomsten en verschillen *mensen hebben elkaar nodig *wel of niet geloven, God, kerk, moskee		*kringgesprekken,projecten bijv. Liefde & Seksualiteit *bespreken van 'elkaar helpen' 'troosten' *bespreken in kring; thema, actualiteit, project n.a.v. Huisje Boompje Beestje	
<i>vaardigheden</i>			
*onderscheiden van ik en de ander (uniciteit) *uiten van gevoelens, wensen en opvattingen		*aandacht hiervoor in de kring, tijdens gespreksactiviteiten in grote en kleine groep * sociaal emotionele kringgesprekken	
<i>houdingen</i>			

*respectvol omgaan met anderen *empathie *anderen willen helpen	*uitdragen, goede voorbeeld leerkracht, ruzies uitpraten, *troosten, laten zien en bespreken *activiteiten aanbieden waarbij leerlingen elkaar moeten helpen, opdrachten geven waarbij leerlingen leerkrachten helpen	
<i>binnenschools</i>		
*samen spelen en samen werken met verschillende kinderen *bezoeken buitenschoolse instanties (bejaardentehuis, politiebureau etc.)	*schoolregels, Pestprotocol, sociaal-emotionele gesprekken *excursies, schoolreizen, "projecten waarbij 'deskundigen in de school gehaald worden	
<i>buitenschools</i>		
*eerste contacten in de buurt *geloofsovertuiging thuis	*stimuleren van speelafspraken, hierover gesprekken hebben	